

Živojin Mišić: „MOJE USPOMENE“

U izdanju Vojnoizdavačkog zavoda posle četrdeset devet godina od smrti autora objavljeni su memoari „Moje uspomene“ vojvode Živojina Mišića. Ovom knjigom naša će javnost dobiti potpuniju sliku o životu i plodnoj delatnosti jednog od najvećih i najtalentovanijih vojskovođa ne samo I svetskog rata već i svoga doba — vojvodi Živojinu Mišiću.

Opisivanjem, pre svega, svoga životnog puta, retko blistave vojničke karijere i istovremeno mnogih ličnosti i događaja u Srbiji i oko nje u drugoj polovini XIX i prvoj deceniji XX veka, vojvoda Mišić nije stigao da uspomene privede kraju, ostale su nezavršene. Smrt ga je zaustavila 20. januara 1921.

Knjiga „Moje uspomene“ deluje kao vremeplov koji traje skoro pet decenija i po snazi i šarmu ostavlja snažniji utisak od onoga iz televizijske serije. Ovaj vremeplov sadrži autorovo detinjstvo i školovanje, prvi i drugi srpsko-turski rat 1876, 1877. i 1878, srpsko-bugarski rat 1885. godine; period od ovoga rata do majskog prevrata, kraj dinastije Obrenovića, pripreme Srbije za rat protiv Turske 1912. i 1913. godine i druge događaje u tome razdoblju koji su vezani za život vojvode Mišića, tadašnju Srbiju i njene saveznike i protivnike. Vojvoda Mišić nije stigao da opiše bitke na Bregalnici, Ceru, Kolubari, stradanja srpskog naroda i njegovo povlačenje zajedno sa vojskom 1915. godine. Iz njegovog pera nisu ostala ni sećanja na Krf, solunski front i konačnu pobedu posle nešto više od šest godina (oko 2230 dana) borbi i stradanja.

Međutim, ono što vojvoda Mišić nije stigao da napiše uspešno je dopunio i priveo kraju naučni saradnik Vojnoistorijskog instituta pukovnik Savo Skoko. U prilogu koji nosi naslov „Uz uspomene vojvode Mišića“ pukovnik Skoko je veoma vešto dopunio memoare glavnim i sudbonosnim događajima koji su vezani za ime vojvode Mišića i tako napravio zaokrugljenu celinu životnog puta i izrazito plodne karijere ovog slavnog vojskovođe.

Delo „Moje uspomene“ nesumnjivo predstavlja značajan doprinos našoj vojnoj književnosti. To je ujedno osećajna i poučna knjiga, lako se i rado čita. Mišić u knjizi priča o ratu, ali ne samo kao o sukobu protivničkih strana. Kroz njegovu priču defi-

luju ljudi: pojedinci, obični borci, oficiri, čitava nacija. Za njega su oni jedina snaga i uzdanica kojom se može odbraniti sloboda. Ono ima i istorijski značaj, bez obzira što je o tome vremenu rečeno skoro sve. Istorijski je značajno jer je njegov autor učesnik šest ratova, čovek koji je svojom delatnošću, odlučivanjem o sudbonosnim događajima, položajem u društvu, a posebno u srpskoj vojsci, znatno uticao na tok istorije toga doba. To je krajnje upečatljiva ispovest jednog od neimara pobede saveznika na južnom frontu u prvom svetskom ratu — kako reče jedan književni kritičar.

Mišić se ne upušta u ocene političkih događaja vremena u kome je živio. Međutim, ipak se iz njegovog ponašanja prema nekim događajima vide njegovi politički stavovi. Uostalom njegovo prvo i drugo penzionisanje došlo je kao posledica raznih političkih mahinacija. Mišićeva „apolitičnost“ može se tumačiti jedino time što je sve svoje snage trošio u predanom radu na izučavanju ratne veštine i na pripremama planova i srpske vojske za ratove koji su bili neizbežni.

Mada autor iznosi dosta detaljnih podataka, dragocenih pouka i zaključaka, čitalac će, ipak, često žaliti što ti podaci nisu detaljniji, jer se u toku čitanja oseća želja da se dublje zađe u domen ratne veštine, istorijskih događaja i političkih ocena. Međutim, zato se u najviše slučajeva nema mogućnosti. Šteta je što autor nije vodio zabeleške ili dnevnik.

„Moje uspomene“ mogu biti poučne i za starešine svih činova. Oni u njima mogu naći dragocene primere kako se planiraju operacije, komanduje i znalački vodi boj. Iz njih se može učiti kako se voli svoja zemlja, svoj narod, kako se samo učenjem, nepokolebivom voljom i upornim radom može napredovati u službi, kako uspeh u vojničkoj karijeri nije slučajna i dr. Mišićeva fleksibilnost, energičnost, analizatorski duh i istrajnost kao primeri nesumnjivo mogu biti značajni i za eventualni rat u kome bi se mogla naći naša zemlja. Ovaj značaj je pre svega u tome jer za Mišića nije bilo bezizlaznih situacija. Uvek je njegov čili i gipki um nalazio rešenja, put koji je vodio iz bezizlaznosti u pobedu. Koliko je za takve situacije bio majstor može da posluži kao ilustracija njegov rad za vreme suvoborske bitke. Ovom prilikom od mnogih primera ističem još i ovaj: Dok su Austrijanci širokim frontom prodirali ka Valjevu i r. Kolubari, idući svojoj armiji, Mišić sretu na putu zastrašene i izbezumljene gomile. Svuda po metnija i kaos, drumovi zakrčeni, prizor takav da i najprisedbniji gube glavu. Mišić se obraća jednom komandantu: „Pobogu, čoveče, ima li načina da se pomogne“? Komandant odgovara: „Meni se čini da nema“! Mišić se onda trže i oštrim starešinskim glasom preseče komandanta: „*Ima ga i mora ga biti!*“¹ (podvukao S. D.). Samo čovek čistog i jakog karaktera kakav je bio vojvoda Mišić može sačuvati moralnu ravnotežu i u najkritičnijim situacijama. Sve svoje vrline on će ispoljiti za vreme kumanovske bitke, na

¹ S. M.: „Moralni lik vojvode Živojina Mišića“ VD br. 5/52.

Suvoboru, u veštom vođenju odbrane 1915, na solunskom frontu i njegovom konačnom slomu.

Povodom izlaženja knjige „Moje uspomene” biće korisno da za neke čitaoce, bar one mlađe, kažemo još nekoliko reči o tome ko je bio Živojin Mišić. On se rodio u selu Struganiku, na domaku Maljena i Suvobora, 7. jula 1855. godine kao trinaesto dete oca Radovana i majke Anđelije.

Pišući o detinjstvu i školovanju, Mišić objašnjava svoje poreklo. Seća se sela Struganika i njegovih žitelja. On kaže: „Stanovnici ovoga sela doselili su se u ovaj kraj iz okoline Durmitora još pre 150—200 godina. Moji preci, po prezimenu Kaljevići, doselili su se iz sela Tepca sa južnih obronaka Durmitora. I danas u tome selu ima Kaljevića”.

Školovanje i postepeno formiranje stalno je bilo pod uticajem siromaštva i drugih nedaća. Gimnaziju je pohađao u Kragujevcu i Beogradu, a 1874. primljen je u Vojnu akademiju bez ispita kao 19-i u rangu.

S početkom srpsko-turskog rata 1876. godine počinje vojnička karijera mladog i ambicioznog Mišića. On opisuje svoje učešće u ratovima 1876, 1877. i 1885. godine. U ovim ratovima obavlja dužnosti komandira čete i komandanta bataljona. Već tada na potčinjene i pretpostavljene ostavlja snažan utisak „koji je izlazio iz običnog okvira”. Kad govori o ovom razdoblju, Mišić posećuje dosta pažnje pripremama Srbije za borbu protiv turske imperije. U prvom srpsko-turskom ratu doživljava vatreno krštenje, učestvuje u borbama kod Zaječara, Knjaževca, u Jankovoj klisuri, kod Aleksinca, Đunisa, na Javoru i drugim mestima.

Interesantna je Mišićeva ocena o srpsko-bugarskom sukobu. On glavnu odgovornost za sadržaj Sanstefanskog ugovora i Berlinskog kongresa, kao i posledice koje su proizašle iz njih, baca na grofa Ignjatijeva, koji provodeći politiku carske Rusije „svojim nepromišljenim držanjem i shvatanjem poseje seme razdora između nas i Bugara, čije plodove i dan-danas obilato žanjemo”. Mišić isključivu odgovornost za nesretni srpsko-bugarski rat 1885. i poraz kod Slivnice vidi u samovolji i despotskom ponašanju kralja Milana. U ovu „ratnu avanturu” u koju su kralja Milana gurali austrijski vojni krugovi, nerado je išla sprska vojska i većina njenog starešinskog kadra, pa i mladi Ž. Mišić. „U ovaj rat mi smo išli kao seljaci na svadbu” — kaže Mišić.

Međutim, u svima ovim ratovima stvarala se, organizovala i čeličila jedna vojska i njeni kadrovi, koja će docnije poredama ne samo zadiviti svet, već se ostati kao trajni istorijski primer kako narod koji iznad svega ceni i ljubi slobodu ne može biti pokoren.

U usponu i završnim fazama vojničke karijere Ž. Mišića „jasno se ocrtavaju tri perioda; u prvome ga vidimo kao pomoćnika i prvog saradnika vojvode Putnika, u drugome je na čelu I armije, samostalan i skoro nezavisan u svome delokrugu rada i potpuno slobodan da razvija svoje vojničke sposobnosti i, najzad u trećem periodu nalazi se na čelu celokupne srpske vojske, kao

načelnik štaba Vrhovne komande. U ovoj poslednjoj funkciji on dostiže kulminaciju, kako u svome razvitku, tako i u sjajnim rezultatima, dobijenim u borbi za slobodu svoga naroda i otadžbine".²

Tri godine pre sudbonosnih događaja Ž. Mišić će zahvaljujući vojvodi Putniku postati njegov pomoćnik. U ovim godinama, kao i u ratovima 1912, 1913. i 1914. godine „Mišić je reljefno ispoljio osobine velikog organizatora pripremnih ratnih radnji, ogromnih po obimnosti, a kapitalno važnih po rezultatima predstojećih ratova”.³

U teškim danima za Srbiju, u neizvesnoj situaciji za njenu sudbinu „obdarenost i veličina vojvode Mišića počinju da se javljaju u punom sjaju”.

Od 1. novembra 1914. do 21. februara 1916. i od 14. avgusta 1916. do jula 1918. Ž. Mišić se nalazi na čelu I armije. U tome vremenu on će ispoljiti osobine koje mogu imati samo veliki komandanti. Pokazaće se kao pravi majstor u pretvaranju teorije u praksu, u primeni ratne veštine kao sredstva za realizaciju svojih ideja i odluka. Ako se uzmu u obzir osnovni principi ratne veštine, može se slobodno reći da je Ž. Mišić znalčki komponovao veličanstvenu suvoborsku bitku i svojom dirigentskom palicom simfoniju pobeđe trijumfalno priveo kraju.

„Uopšte svaku operaciju svoje armije razvijao je po jednom unapred lepo smišljenom planu, kao kakav dobro kombinovan manevar u mirno doba, a u pripremanju svojih operacija razvijao je najveću preciznost i metođičnost, tako da je uvek skoro sa matematičkom tačnošću bilo predviđeno sve što je bilo moguće predvideti. Moralnom faktoru pridavao je najveći značaj, na njemu je zasnivao mnoge svoje projekte, a u radu sa svojim potčinjenima često je ponavljao poznatu istinu „da materijalnom porazu u ratu redovno prethodi moralni poraz”. Bitku i boj razvijao je tek posle svestranog proučavanja zemljišta i rasporeda neprijatelja, tako da u izboru pravca glavnog udara i grupisanja snaga nije nikada grešio. Tokom same bitke i boja virtuožno je upravljao, jer je svoju armiju imao u ruci u svako doba dana i noći, a na svaki, pa i najmanji događaj na frontu armije, izražavao je svoj uticaj. Za sve vreme akcije bio je u stanju da razvije natčovčansku istrajnost i da izdrži nečuvene napore samo da bi do kraja ostao gospodar situacije i odneo pobeđu”.

U poslednjem periodu svoje vojničke karijere, u periodu u kome je obavljao dužnost načelnika štaba Vrhovne komande Mišić je svoje znanje, dugogodišnje iskustvo, svoju stvaralačku sposobnost još jednom u potpunosti ispoljio i znalčki je iskoristio.

„U pripremanju ofanzive i izvođenju znamenitog proboja Solunskog fronta, Mišić je imao ideja koje su bile samo njegove; bio je veran strategijskom načelu da sporedno treba stvarati u korist glavnoga; nikada nije gubio iz vida osnovni cilj, već je

² Isto

³ Isto

uvek bio dosledan u svojim dejstvima i gipko prilagođavao svoja sredstva prilikama. Posle probijanja fronta, u toku one izvanredne operacije u pravcu Kavadara i Skoplja, u kojoj su Bugari za nepunih 15 dana prinuđeni na kapitulaciju, Mišić je još jednom dokumentovao svoju veliku sposobnost za projektovanje i izvođenje složenih manevarskih kombinacija. Najzad, i u eksploataciji dobijene bitke, u briljantnom gonjenju Nemaca, Austrijanaca i Mađara sve do Arada, Temišvara, Subotice, Pečuja, Ljubljane i Jadrana, on je za mesec i po dana bio u stanju da potpuno uguši i u sebi i kod svojih potčinjenih osećanje umora, da uguši želju za odmorom i povraćanjem snage. I sve dok cilj nije bio u potpunosti postignut, vojvoda Mišić je bio u stalnoj i najvećoj fizičkoj i moralnoj napregnutosti: neprekidno je razmišljao o eventualnostima koje mogu nastupiti, svaku novu situaciju kritički analizirao, te ga događaji nikada nisu mogli iznenaditi, već su ga, naprotiv, zaticali spremnog da iz njih izvuče najveće koristi. Te su osobine u istini bile kruna njegove veličine, koja je trajno lebdela nad sprskom armijom u kršenju poslednjih delova neprijateljskih snaga pri oslobođenju podjarmljene otadžbine i ujedinjenju naših naroda".⁴

Mišić ima velike zasluge za oslobođenje naših naroda. On je kao vojskovođa bio cenjen širom Evrope, a poštovan i voljen od običnih ljudi, vojnika i njegovih potčinjenih. Bitke koje je, zajedno sa svojim saradnicima, planirao i izvodio dobile su veliko priznanje u vojnim krugovima širom sveta. Te bitke su se našle na katedrama vojnih akademija ne samo u malim zemljama već i velikim, koje imaju bogatu i dugu vojnu tradiciju.

Zato svima čitaocima, a pre svega mlađima, preporučujem da pročitaju memoare velikog vojnika Živojina Mišića.

Potpukovnik
Dušan SMOLJENOVIC

⁴ Isto, str. 67.